

اکنون و آینده شیعیان عربستان سعودی

اکنون و آینده شیعیان عربستان سعودی

جمعیت شیعیان در عربستان را منابع مختلف بین 4 تا 15 درصد جمعیت کل کشور، تخمین می زنند، که با آغاز عربستان سعودی و ساخت دولت سعودی که بر مبنای آموزه های سیاسی محمد بن سعود و آموزه های مذهبی محمد بن عبدالوهاب شکل گرفت، تضعیف و به حاشیه رفتن این شیعیان را در پی داشت و سیاست های ضد شیعی را وارد فاز جدیدی نمود. این تبعیض ها باعث شکل گرفتن جنبش اعتراضی شیعیان قطیف و تا حدود کمتر در عوامیه و احساء گردید. در این نوشتار تلاش می شود تا با نگاهی به وضعیت کنونی شیعیان، به این پرسش پاسخ داده شود که جنبش اعتراضات شیعی به چه سمتی حرکت خواهد نمود و آینده این اقلیت چگونه رقم خواهد خورد؟

بیان رخداد

شیعیان استان الشرقیه عربستان به عنوان یک اقلیت برجسته معترض در جامعه عربستان سعودی شناخته می شوند. این اقلیت شیعی همواره مورد تبعیض های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی قرار گرفته و به دلیل مجاورت در مراکز نفتی عربستان در دمام و ظهران از یکسو و از سوی دیگر همسایگی با شیعیان بحرین با حساسیت های بیشتری از سوی حکومت نگریسته می شوند و این باعث گردیده تا شیعیان ضمن تحمیل تبعیض، مورد سرکوب نیز قرار بگیرند. بعد از موج تحولات جهان عرب موسوم به بیداری اسلامی و بهار عربی، جنبش اعتراضی شیعیان قطیف و تا حدود کمتر در العوامیه و الحساء فعالتر گردید و شاهد اعتراضات و تظاهراتی بودیم که منجر به کشته و زخمی شدن تعدادی از شیعیان گردید. تحلیلگران معتقدند که با توجه به بحرانی که در بحث جانشینی در خاندان آل سعود پیش آمده، تظاهرات شیعیان می تواند جلوه های این بحران را افزایش داده و عربستان هم حلقه دیگری از دومینوی تحولات جهان عرب خواهد بود، گزاره ای که با اما و اگرهای فراوان در تحقق خود روبروست. در این نوشتار تلاش می شود تا با نگاهی به وضعیت کنونی شیعیان، به این پرسش پاسخ دهیم که تظاهرات شیعی به چه سمتی حرکت خواهد نمود و آینده این اقلیت چگونه رقم خواهد خورد؟

تحلیل رخداد

آغاز عربستان سعودی و ساخت دولت سعودی که بر مبنای آموزه های سیاسی محمد بن سعود و آموزه های مذهبی محمد بن عبدالوهاب شکل گرفت، تضعیف و به حاشیه رفتن شیعیان را در پی داشت و سیاست های ضد شیعی را وارد فاز جدیدی نمود. پیوند ساختاری خاندان آل سعود با زعمای وهابیت در عربستان که ترسیم کننده مبانی حکومت در این کشور است، از دیرباز با سایر اقلیت های قومی و مذهبی سرسازش نداشت. در این میان، شرایط شیعیان به عنوان مطرح ترین و تأثیرگذارترین اقلیت عربستان با دیگران متفاوت است. آنان در حالی شاهد تبعیض های غیرقابل توجهی از سوی دولت سعودی هستند که در غنی ترین مناطق نفتی این کشور، در فقر زندگی می کنند. مجموعه نابرابری ها در طول سالیان گذشته سبب تولد جنبش های اعتراضی شیعیان و بروز ناآرامی هایی در شرق این کشور گردیده

است.

وضعیت شیعیان عربستان

جمعیت شیعیان در عربستان را منابع مختلف بین 4 تا 15 درصد جمعیت کل کشور، تخمین می‌زنند. این تناقض آماری بخشی از سیاست حکومت است که اطلاعاتی در مورد جمعیت شیعیان ارائه نمی‌دهد. این درصد جمعیت، شیعه دوازده امامی هستند که اکثریت شیعیان عربستان را تشکیل می‌دهند. بیشتر این جمعیت در منطقه شرقیه زندگی می‌کنند و از نظر اقتصادی بزرگ‌ترین منطقه نفتی با گسترده‌ترین تاسیسات پالایش نفت در عربستان است. در حالی که تعداد کمی از شیعیان در دمام، مرکز استان شرقیه و بزرگ‌ترین شهر این استان ساکن هستند؛ اکثر قریب به اتفاق آنها در شهرها و روستاهای بین دو واحه بزرگ قطیف و الحساء زندگی می‌کنند. تعداد کمی شیعه نیز در مکه و مدینه وجود دارد و گروه قابل ملاحظه‌ای هم شیعه اسماعیلی در استان نجران و جازان نزدیک به کشور یمن ساکن می‌باشند.

آنچه که می‌توان در مورد شیعیان عربستان گفت این است که هویت شیعیان مورد انکار قرار می‌گیرد و به عنوان اقلیتی کوچک، نمی‌توانند خواستار این باشند که به نفوذ سیاسی زیادی در کشور دست یابند. از اینرو تبعیض‌های مختلف در طول زمان گویای این واقعیت بوده که شیعیان همواره در فشار بوده و نمی‌توانند بسان شهروندان عربستان از حقوق اولیه خود بهره‌مند گردند و فراتر از آن به منصب‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دست یابند. وقایعی چون انقلاب اسلامی ایران و تحولات اخیر عراق که به افزایش قدرت شیعیان و به حاشیه رفتن سنی‌هایی که از سلطه تاریخی برخوردار بودند، نگرانی نسبت به سلطه شیعیان در عراق و متعاقب آن تأثیرپذیری شیعیان عربستان از این وضعیت را دو چندان ساخته است. نتیجه ناگزیر اینکه، دولت به طور همزمان، ابزارهای مختلفی را برای آرام کردن و به حاشیه راندن اقلیت شیعه به کار گرفته است.

تأسیس جنبش‌های شیعی

واکنش شیعیان به سیاست‌های تبعیض آمیز، تأسیس جنبش (حرکت الرسالیین الطلع) در سال 1968 با حمایت معنوی آیت‌الله سیدمحمد مهدی شیرازی از مراجع تقلید شیعیان بود که با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال 1979 شیعیان عربستان متأثر از این تحول شدند و نقطه عطفی برای شیعیان محسوب می‌گردید. بر این اساس مساجد و حسینیه‌های شیعیان که تا پیش از آغاز انقلاب ایران نقش، چندانی ایفا نمی‌کردند، پس از سال 1979 به پایگاه‌هایی برای جنبش‌های مختلف مذهبی و سیاسی شیعیان تبدیل شدند. شیخ حسن الصفار در کنار افرادی چون فوزی السیف و محمود السیف با تأسیس (سازمان انقلاب اسلامی) در اوایل دهه 1980، در سخنرانی‌های خود تصویر اسلامی انقلابی و نوین را ترسیم کردند که شیعیان استان شرقی از آن آگاهی نداشتند. همچنین در سالهای بعد در دهه 1990 (جنبش اصلاحیه) شکل گرفت که بیشترین تلاش خود را بر گفتگو و تظاهرات مسالمت آمیز با حکومت قرار داده است. اما در کنار آنچه که بدان اشاره شد و حاکی از تلاش‌های رهبران شیعی در مورد برون رفت از وضعیت موجود می‌باشد، نکته‌ای که باید بدان اشاره نمود آن است که فعالان سیاسی شیعه، همچنان در مورد مسائل جاری در کشور اختلاف نظر دارند. اختلاف نظرهایی مبنی بر نوع و ماهیت مبارزه از یکسو و از سوی دیگر فقدان نهاد و سازمان و تشکیلات. این اختلاف نظر در کنار سیاست‌های سرکوب باعث گردیده تا عملاً جنبش‌های اعتراضی شیعه در عربستان پس از مدتی ناکام مانده و در حاشیه قرار گیرند. بخصوص که با پیروزی شیعیان در عراق و موج تحولات جهان عرب که موجب تحولات گسترده در بحرین گردید، دولت سعودی، جنبش شیعی

را با حساسیت های بیشتری دنبال خواهد نمود و این وضعیت را برای شیعیان در عربستان سخت تر خواهد نمود.

دورنمای رخداد

همانطور که اشاره نمودیم شیعیان عربستان سعودی پس از شیعیان عراق، بزرگ ترین جامعه شیعی عرب را در خلیج فارس تشکیل می دهند. اما این جامعه شیعی به چند دلیل نتوانسته است یک جنبش معترضی دامنه دار و هدفمند تشکیل دهد. سیاست های تبعیض آمیز هدفدار حکومت، فقدان تشکیلات و استراتژی های مبارزاتی و عدم حمایت های منطقه ای و بین المللی سه عامل اصلی و مانع اصلی در حرکت رو به جلو بوده است و این اقلیت در طی سالها همواره در سیاست یک گام به جلو و دو گام به عقب در نوسان بوده است. نکته اصلی که باید بدان اشاره نمود این است که با توجه به پیوند قدرت و سیاست در عربستان با ایدئولوژی وهابیت، چشم انداز روشنی برای شیعیان عربستان وجود ندارد و در صورت عدم پذیرش واقعیت های موجود، وضعیت شیعیان در طی دهه های گذشته در عربستان خود را بازتولید خواهد نمود. هر چند که نباید این مسأله را از نظر دور داشت که از یکسو با آغاز اصلاحاتی از نوع اصلاحات 1993 و پس از آن اصلاحات ملک عبدالله که منجر به بهبود وضعیت شیعیان شد و از سوی دیگر تغییر معادلات منطقه ای، می تواند معادلات موجود را به نفع شیعیان تغییر دهد و منجر به بهبود وضعیت و جایگاه شیعیان در عربستان شود.

نگارنده معتقد است بهترین استراتژی مبارزاتی برای شیعیان عربستان:

- 1- پذیرش واقعیت های موجود و شناخت منطق و جوهره سیاست، قدرت و مذهب در عربستان سعودی است.
- 2- پذیرش مشروعیت خاندان سعودی در عربستان است، همانطور که شیخ حسن الصفار حکومت عربستان را در مرزهای موجود به رسمیت شناخت.
- 3- طرح الگوی مشارکت در نهادها و سازمان های حکومتی، امری که در زمان حمله عراق به کویت مشاهده شد و شیعیان عربستان بیانیه ای در حمایت از تمامیت سرزمینی عربستان صادر نمودند.
- 4- پرهیز از نخبه گرایی و توسعه کانال های ارتباطی با نیروهای موجود در جامعه عربستان از جمله گروههای سنی میانه رو و اسلام گرایان لیبرال
- 5- پرهیز از استراتژی های مبارزات مسلحانه، مضامین انقلابی و در مقابل طرح استراتژی های مسالمت جویانه و ملایم که مورد قبول رهبران شیعی نیز قرار دارد.
- 6- حفظ و تقویت ارتباط مراجع، علما و نخبگان شیعی با نهادهای اجتماعی و بشردوستانه